

Cykelturer i Växjötrakten

Tur 7
ca 40 km

Tävelsås-rundan

Cykeltur 7, Tävelsås-rundan
 Ca 40 km
 Tävelsås-Stenslanda-V.Nöbbele-"Åsnen Runt"-leden
 till Lidhem-Jät-Kullen-Kalvsvik-Osaby-Tävelsås
 Växjö Turistbyrå 2009

Cykeltur nr 7 Tävelsås-rundan ca 40 km

Denna cykeltur startar i **Tävelsås**. Hit kan du välja att cykla från Växjö (12 km extra), ta cykeln på/i bilen eller på bussen. Bilen kan du parkera utanför kyrkan/skolan i Tävelsås.

Beräknad cykeltid ca 4-5 timmar inkl. två mat/fika-pauser.

Sträckning: Tävelsås-Stenslanda-Nöbbele-Södragården, Åsnen Runt-leden till Lidhems golfklubb, Lidhems herrgård-Jät-Jätsberg-Björkeberga-Tjugeboda-Kullen-Kalvsvik (hembygdsgården)-Osaby-Tävelsås.

I Tävelsås bor det idag ca 225 personer. Trakten är en jordbruksbygd men här finns även en del mindre företag. Många har hittat sitt boende här vid Tävelsåssjön, men pendlar till arbete i Växjö.

Vi börjar vid kyrkan.

Tävelsås kyrka har ett sitt ursprung i medeltiden. Kyrkan har ett vackert läge vid Tävelsåssjön och är uppförd i liggande timmer. Socknen omnämns i skrift redan 1336, "in Taeflisaas". På kyrkogården finns flera gravstenar med namnet **Hederstierna**. Titlarna berättar om högborna män; riddare och commendeur af Kongl. Majt:s orden, generalmajor, generallöjtnant, landshövding, härads-hövding mm. Denna släkt hade en gång stort inflytande i bygden häromkring (se text om Stjernvik och Osaby herrgårdar).

På denna plats fanns en **träkyrka**, troligen byggd i början av **1500-talet**. Timret från den samt från Tofta träkyrka som revs 1784, användes till uppförandet av denna kyrka, 1784/1785.

I **klockstapeln** hänger fyra klockor, den äldsta är gjuten 1557. Under slutet av 1800-talet byggdes kyrkan ut till en s k **korskyrka**, en av de få i länet. Klockstapeln var tidigare fristående men fick flytta ihop med långhuset, så som det ser ut idag.

Interiört fick kyrkan en klassicistisk inredning i **altarfattningen**, **predikstolen** och **läktaren**. **Altartavlan** är målad av **Pehr Hörberg** 1799. Den föreställer Jesus i Getsemane och är skänkt av friherrinnan **Chatarina von Otter** på Stjernviks säteri, år 1800. **Barockaltaruppsatsen** liksom det medeltida **triumfkrucifixet** fanns ursprungligen i Tofta kyrka, som låg i grannsocknen.

I kyrkan finns ett **processionskrucifix** från tidig medeltid, det kommer från Limoges i Frankrike. En **klocka** från 1557 samt två klockor från 1700-talet, **glas-** och **kristallkronor** från 1700- och 1800-talen är andra inventarier av intresse.

Kyrkan har renoverats flera gånger under 1900-talet. **Bänkinredningen** är från 1959. Den gamla **träporten** med vackert smide inne i kyrkan är daterad till 1775 och fanns tidigare i den gamla kyrkan i Tofta. Den nya **orgeln** (invigd 2004) är byggd bakom den gamla tidstypiska orgelfasaden, den orgel som byggdes 1786 av **Pehr Schiörlin**, orgelbyggare från Linköping. På vinden hittade man en del pipor från **Gustav III:s** tid och som nu funnit sin väg tillbaka in i orgeln.

Cykla vidare några hundra meter och Du ser **Stjernviks herrgård** på höger sida. Den gula säteribyggnaden och rättarbostaden ligger vackert vid Tävelsåssjön, precis vid avtagsvägen

Stjernviks herrgård, med sitt ursprung från 1665, ligger vackert vid Tävelsåssjön.

Tävelsås kyrka är en av de få korskyrkor som finns i Kronobergs län.

Den gamla Växjövägen slingrar sig vackert genom ett gammalt odlingslandskap med hagar och betesmarker.

mot Ingelstad. Här fanns en bosättning redan på **bronsåldern** men första gången gårdar i Tävvelsås nämns är 1337. Under 1400-talet ägdes flera gårdar i byn av den mäktiga **Trolleätten** (1500-talet) på Bergkvara. Genom arv kom de att ägas av medlemmar av släkten Sparre (1600-talet). Andra ägare till Stjernvik har bl a varit medlemmar av släkterna **Reenstierna** (1675) och **Lagerstierna** (1703). Idag har gården sin 29:e ägare sedan 1300-talet!

Bottenvåningen på det vackra huset Du ser idag kom troligen till 1665, då överstelöjtnanten **Matias Stackelberg** ägde gården och gjorde den till **säteri**. Övervåningen byggdes på senare, under generalen och landshövdingen **Salomon Hederstiernas** tid, i slutet på 1700-talet. Säteriet fick då sitt namn, Stjernvik efter generalen. Flera generationer av släkten Hederstierna var sedan ägare till Stjernvik, de sista ägarna var majoren **Erland Hederstierna** (som också ägde Osaby, se text längre fram) och hans syster **Valborg**. De sålde gården 1901. Deras far, Salomon och hans bror Erland, lät 1839 i Tävvelsås bygga den **första folkskolan i Sverige**, tre år innan lagen om skolplikt infördes.

Här på Stjernvik har tragedier utspelats och tystats ner. Det lär finnas en **blodfläck** under en matta som minner om ett deltagande i 1788 års sammansvärjning mot **Gustav III**. Här satt nämligen **von Otter**, svåger till gamle Hederstierna, i husarrest för sitt deltagande i det som kallades för **Anjalaförbundet**, sammansvärjningen mot Gustav III i svensk-ryska kriget. Kanske satt von Otter i den lilla fängelsehålan som låg i källaren i husets norra utbyggnad? Kanske är det han som "går igen" i huset?!

Vägen från Växjö mot Blekinge gick på 1500-talet tvärs över gårdsplanen.

Säkert fanns det en grind att öppna, för **"grindslantar"** från denna tid har hittats vid en gammal grindstolpe. På den tiden fanns det dessutom ytterligare två flygelbyggnader som nu är borta. De vackra röda byggnaderna till vänster om rättarbostaden tjänade som **mejeri** (här bodde mejerskan) och **fähus**. Vägen mellan Osaby och Stjernvik kallades på Hederstiernas tid för **"Kalasvägen"**. Salomon hade nämligen en bror, Erland, som bodde på Osaby herrgård. Dessa bröder for med hästskjuts för att hälsa på varandra och dricka punsch på verandan. På hemvägen blev de trötta och somnade! Som tur var hade hästen ingen svårighet att hitta hem med sin husbonde! Gården är i privat ägo.

Cykla vidare söderut. Efter ca 4-5 km cyklar Du genom byn **Stenslanda** och efter ytterligare ca 2 km svänger Du sedan in till höger vid skylten **Djura Nöbbele V**. Du cyklar nu på den gamla Växjövägen, en mycket vacker väg med gamla hus, stengärdesgårdar, ängar och betesmarker.

650 m från vägskälet, på vänster sida efter ett gult hus vid en björk i en hage, ligger en **Hällkista**, den äldsta gravtypen här i Småland som är synlig ovan jord. Kistan är från ca 2000 f.Kr. 1-2 personer begravdes i sådana kistor, ofta hittar man flintdolkar i dem. Denna kista är undersökt och restaurerad.

Lite längre fram utefter vägens högra sida ligger två stora **gravrösen** från bronsåldern, 1500-500 f. Kr.

Vid vägkorsningen tar Du vänster och cyklar mot **Uråsa**, ca 2-3 km. Du svänger då in till höger på den gamla banvallsleden **"Åsnen Runt"** (se skylt) och cyklar ner mot **Lidhem** och golfbanan. Du cyklar nu

Den brusande Skyeån korsar den gamla smalspårsbanken strax innan Lidhems golfbana.

Lidhems herrgård uppfördes 1798 och är en av länets bäst bevarade byggnader i gustaviansk stil.

på den gamla **nedlagda järnvägen** som gick mellan Växjö och Tingsryd. Järnvägen som **invigdes 1897** hade en spårvidd av 1067 mm, var 45 km lång och hade, förutom Växjö och Tingsryds stationer, ytterligare sju stycken stationer – Tegnaby, Krokvik, Ingelstad, Uråsa, Snappahem, Väckelsång och Kvarnamåla. I maj 1965 gick det sista persontåget, 1971 lades godstrafiken ner.

Efter ca 2 km passerar du bron över **Skyeån**, ett vackert brusande vattenflöde kan Du njuta av här! Snart kommer Du till **Lidhems golfklubb** som har en fin 18-håls parkbana samt 9-håls Pay & Playbana. Här kan Du kanske ta en **kaffe-** eller **matpaus** i restaurangen eller på terrassen, om det är öppet. Ring och kolla med Tingsryds turistbyrå innan!

Efter denna välbehövliga paus cyklar Du igenom allén, anlagd av **von Köhlers** på Lidhems säteri i början av 1800-talet, och Du kommer snart fram till

Lidhems säteri som ligger vackert vid **Lidhemssjön**, rik fågelsjö. Kommer Du förbi här i juli månad, och då helst med båt från **Aggaåns** mynning i sjön, kan du se ett täcke av tusentals vita näckrosor i sjön. Vilken ögonfröjd! Lidhem hette från början **Line** och omnämns första gången på 1400-talet. På 1600-talet omfattade byn Line förutom sätesgården ytterligare sju gårdar. Gården var sätesgård redan på tidig medeltid, men brändes ner av bondeledaren **Nils Dacke** 1542. På Line bodde då **Måns Pedersson Stierna**, som nödgades köpa liv och frihet med allt sitt lösöre.

Det var på 1600-talet som gården blev säteri, då för släkten **Rosenbielke**. Under 1700-talet ägdes Lidhem av ätterna **Boije af Gennäs** och **Silfversparre**. Nuvarande

huvudbyggnad är från 1798, uppförd av ägaren och landshövdingen **Salomon Christoffer von Köhlers**. 1830 köpte brukspatron **Barcaeus** på Orrefors gården och genom dottern, gift **Taube af Odencat**, var den i Taubeättens ägo fram till 1917, då släkten **Leijonhufvud** köpte Lidhem och än idag är dess ägare.

Då järnvägen drogs mellan Växjö och Tingsryd fick Lidhem en **egen hållplats** vid Snappahem, det underlättade försäljningen av gårdens varor in till Växjö.

Huvudbyggnaden, som är byggnadsminnesförklarad, anses vara en av länets bäst bevarade i **gustaviansk** stil. Flyglarna är från 1860-talet. I anslutning till huvudbyggnaden ligger bl a arbetarbostäder, ekonomibyggnader, mejeri, vagnslider, gårdssmedja och ett sexkantigt dass.

Lite historia kring ett herrgårds-dass.

Gårdsdasset på Lidhem (ej synligt och tillgängligt för besök) är en vacker sexkantig byggnad med toppigt tak och diskret snickarglädje som ligger mellan vagnslidret och den gamla kuskbostaden. Det har med hjälp av **byggnadsvårdsmedel** återställts av gårdens ägare. Invändigt är dasset delat i två halvror med vägg emellan. Den ena sidan var för kvinnofolket och den andra för mansfolket, fem hål finns det på vardera stället. Ju större hushållen var desto större dass. På dass gick man gärna i sällskap; barnen med de vuxna när mörkret fallit, dottern tillsammans med sin mor för förtroliga samtal om äktenskapliga framtida förpliktelser. De unga pojkarna fick av karlarna lära sig det mesta dessa visste om det motsatta könet!

En vacker gammal stenalvsbro över Aggaån.
Bron är anlagd på 1870-talet.

Jäts medeltida kyrka från 1200-talet ligger på kulturmark, omgivningarna har ett stort riksintresse.
Klockstapel är från 1600-talet.

På de stora herrgårdarna var **välskötta dass** lika viktiga som djurhusen och ekonomibygnader. Att sköta sin hygien var viktigt, magsjuka mjölkerskor och ladugårdsarbetare kunde annars sprida smitta till både djur och människor på gården.

De stora gårdarna hade ofta flera dass i en **hierarkisk skala**: herrskap hade sitt, rättare och förmän hade sina, jordbruksarbetare och ladugårdsfolk sina.

När vattentoaletterna kom revs torrdassen snabbt, framför allt i de högre ståndsmiljöerna. En liten fin kulturminnespärla finns alltså renoverad och bevarad här på Lidhem.

Lidhem blev byggnadsminne 1983.

Fortsätt cykla vägen mot **Jät**. Området här är klassat som **riksintresse**, då det i trakten finns både kyrkomiljö, herrgårdsmiljö, bymiljö, fornlämningsmiljö – allt inramat av stora fält, stenmurar, odlingsrösen, alléer och brukningsvägar.

Snart ser Du en vacker gammal valvbro spegla sig i **Aggaån**. Denna bro byggdes på 1870-talet av en brobyggare Persson från Stenslanda by.

En föregångare till denna bro blev en strategisk **försvarspunkt** mot danskt anfall. Vägen förbi Jäts gamla kyrka ligger nämligen vid den **urgamla vägen** till nordöstra Skåne, som fram till 1658 var dansk mark.

Vid bron låg förr en ångbåtsbrygga. På Aggaån kunde man färdas via sjön Åsnen ända ner till havet i Blekinge.

Snart är Du framme vid **Jäts medeltida kyrka**. Utanför kyrkan står **Kungsstenen**. 1954 var kung **Gustav VI Adolf** här på besök under sin Eriksgata. Bredvid kyrkan ligger den gamla prästgården (gult hus).

Klockstapeln är uppförd på 1600-talet. De gamla klockorna flyttades till den nya kyrkan när denna byggdes 1910. En ny klocka fick då sin plats i den gamla klockstapeln.

Jäts medeltida kyrka med dess unika takstolar är daterad till 1227. Kyrkan ligger högt och naturskönt. **Kyrkdörren** med sitt järnsmide är mycket gammal. **Tak- och läktarmålningar** är verk av stiftets store kyrkomålare, **J.C. Zschotzscher** (1700-talet). I en kista under sakristians golv ligger **”fröken Eketrä”**, en helt mumifierad nästan svart kvinnokropp som man fann vid utgrävningar på 1700-talet. Hon blev då en stor turistattraktion!

Snett emot kyrkan på höger sida precis invid vägen syns några stenrester. Här låg **”Tjvuhålet”**. I det lilla rummet i bottenplan förvarades tjuvarna och ovanpå bodde fångvaktaren.

Strax efter på samma sida står en **Tingssten** samt 12 domarstenar, s k **domarring**. Här låg Kinnevalds härads tingshus. Mellan 1803-1810 hölls ting här.

Fortsätt cykla norrut och Du kommer till **Jäts nya kyrka**, som togs i bruk 1910. Predikstol och dopfont från gamla kyrkan. Den rikskände spelmannen **August Strömberg** ligger begravd här. Han är också känd för att ha tecknat ner vardagslivet i bygden.

Cykla tillbaka 25 m och sväng in höger mot **Jätsberg**, se skylten. Snart är Du framme vid **Jätsbergs herrgård**, en av de äldsta herrgårdarna i länet och förklarad som byggnadsminne. Först ser Du på vänster sida det stora röda spannmålsmagasinet från 1820-talet. Cyklar Du vägen upp till höger ser Du **rättare- och arbetarbostaden**, ett stort rött hus. Det gamla **mejeriet** på vänster

Jätsbergs herrgård. Det vackra huset uppfördes 1655 och byggnadsminnesförklarades år 2000.

Många herrgårdar hade ett eget brännvinsbränneri, här ett vackert exemplar på Jätsbergs herrgård.

sida byggdes 1842. Den gråblå **inspektorsbostaden** från 1700-talet ligger lite längre fram på höger sida. Vänd tillbaka till spannmålmagasinet och cykla mot den stora ljusst blågrå **herrgården** i trä. Den uppfördes 1655, de två flygelbyggnaderna är från 1800-talets början.

Jätsberg

Gårdarna i Jät ägdes under medeltiden av rikets stormän. Bl a ägde rikets drots, **Nils Turesson (Bielke)**, ett stort godscomplex. Gården hette **Jätsholm** och låg på en liten ö i sjön Åsnen, numera kallad **Brandsholmen** eller Bramsholme, smärre lämningar finns kvar än i dag. Se vägskyltning mot **Burtorpet 4 km**.

Strax norr därom, där nuvarande **Jätsbergs corps de logi** ligger, låg två frälsegårdar som hette **Berget** och **Västra Jät**.

Sätessgården på holmen övergavs tidigt, före medeltidens slut. Ättlingar till Turesson Bielke ägde Jätsholm samt 8 gårdar ännu 1621, då **hertig Karl Bielke**, konfiskerade godset och överlät det till **Oluf Strålné** på Ekna, norr om Växjö. Klas Bielke togs till nåder och fick tillbaka godset men sålde hela godsinnehavet till generalguvernören **Anders Eriksson Hästehufvud** på Bjurum i Västergötland.

De båda gårdarna Berget och Västra Jät hade under tidig medeltid ägts av **Trollesläkten**. Genom giftermål gick båda gårdarna till **Sparresläkten** och senare till **landshövding Johan Ugglä**, 1664. Han kallade stället för **Jätsberg** och byggde ut det till säteri, från denna tid är också huvudbyggnadens äldsta delar. Adelsläktena **Gyllenkrok** och **Rappe** har också varit ägare till gården.

Ett unikt stycke **kulturhistoria** finns i herrgården i form av en **tapet**, utförd i

gråtoner ("grisaille") och valstryckt. Tapeten täcker hallarna både uppe och nere samt i trapphuset. Den föreställer **julirevolutionen** i Frankrike 1830 – en sårad man bärs bort av soldater, Triumfbågen beskjuts av kanoner. Den unika tapeten har konserverats och finns förutom här på Jätsberg, bara på fem andra ställen i Sverige.

Familjen **Lysén** gjorde gården bekant för sin svinuppfödning, på 1940-talet. Idag drivs gården som ett modernt jord- och skogsbruk. Arealen är 1500 hektar.

Fortsätt den lilla grusvägen förbi herrgården, följ skyltar **St Hult** hela tiden. Denna vägen går bokstavligen genom Stenriket Småland! Stengärdesgårdar, ja t o m stenhagar finns det gott om! Den lilla pittoreska byn **Tjugeboda** ligger mitt i alltihop.

Utmed denna väg ser du små **stengärdesgårdar** som påminner om våra förfäders hårda livsvillkor. 200 miljarder kubikmeter gråsten lär ligga staplade på varandra i det småländska landskapet. Stenmurarna är många bara i Kronobergs län. De murar som ligger i skogarna här skulle kunna räcka en tredjedels varv runt jorden, detta finns dokumenterat i boken "Stenminnen", från 2008.

Konsten att lägga sten lärde sig småländska soldater vid bygget av Göta Kanal, dit många var kommenderade. Kunskapen tog man sedan med sig hem. De flesta stenmurar kom till under 1800-talet när bönderna genom skiftet fick större åkrar, vilket var nödvändigt på den stora befolkningstillväxten. Stenarna i åkrarna bröts för hand med hjälp av hävstänger och släpades bort till åkerkanten. Snart blev det en konst och tävlan mellan bönderna att

Knektastugan i Kalvsviks hembygdsgård var bostad åt indelte soldaten i Allatorps rote. Stugan är hitflyttad från Hässlelycke vägskäl några kilometer härifrån. Ryggåsstugan, som har ett grästak uppfördes på torpet Granelund under gården Rungeboda i Jäts socken, 1848.

Den högra bilden är en ängslada, som stod ute på på kärren vid Hössjökärr. Ett 15-tal sådana här lador stod ute på kärrängarna. När det var tid att skörda tog bönderna mat med sig och övernattade i dessa lador.

Den vackra stenvuren omsluter ödekyrkogården i Tofta.

Naturreseptatet i Osaby byjuder på många vackra vyer, sköna naturmiljöer och fina vandringsstigar.

bygga en vacker stenmur. Stenmuren byggdes djupt så inte grunden skadades av tjälen.

Vid vägkorsningen, sväng vänster och cykla vägen mot **Kullen/Kalvsvik**. Vid Kullen finns en kulturminnesskylt som leder till

Varggropen. Här fångade man vargar i en stor stensatt brunn. I botten på gropen band man fast en höna eller ett får och deras skrik på hjälp lockade till sig vargen, som sedan ramlade ner i den övertäckta brunnen. OBS. Svårtillgänglig p g a betande djur.

Lite längre fram på vägens högra sida ligger en gammal **pestkyrkogård**, från 1700-talet. Betande djur även i denna hage!

Cykla vidare mot **Kalvsvik**. På vänster sida ligger **hembygdsgården** med gamla hus. Här kan Du ta en paus, kanske med medhavd kaffekorg! Hembygdsgården är oftast öppen söndagar i juli månad.

I Kalvsvik finns en **lanthandel**, som drivs av byborna själva, för eventuell proviantering!

Är Du sugen på att ta ett dopp finns en fin badplats vid Stensnäs (dit är det ca 3 km) i **sjön Åsnen**.

Mycket vackra vyer över **sjön Åsnen** har Du här! Åsnen har en yta av 150 km², en sammanlagd strandlinje av 737 km, ett medeldjup på bara 3 m, som djupast 14 m.

Åsnens största vattentillflöde kommer från **Mörrumsån** vid Huseby och **Aggaån**, vid Jät. Sjön har ett antal **fjordar**, den största är Skatelövsfjorden i västra delen av sjön, den är över en mil lång.

Ett **fantastiskt fågelliv** finns här som gör Åsnen internationellt känd.

Inte mindre än ett 50-tal regelbundet återkommande **havsörnar** har uppmärksamats. Om dessa majestätiska fåglar kan Du läsa mer om på biltur 5, eftersom de vintertid håller till i västra delen av sjön, där den turen går.

Som enda sjö i länet är Åsnen med på den s k **CW-listan**, en internationell förteckning över de mest skyddsvärda våtmarkerna, särskilt med hänsyn tagen till fågellivet. Stammarna av **fiskgjuse** och **storlom** är några av de största i Europa, för enskilda sjöar. **Fågelskyddsområden** har inrättats och tillsynsmän finns sedan 1987 i sjön för att vägleda och styra turismen. Antalet **fiskarter** är inte mindre än 20, mot ett dussintal i länets övriga sjöar.

Har du inte svalkat Dig med ett dopp vid Stensnäs badplats cyklar Du vidare och tar vägen mot **Osaby**.

Vägen slingrar sig genom ett skiftande landskap med löv- och barrskog, stengårdsgårdar, gårdar och ängar. På Tofta Södergård står skylten ”**Maple Lake westernbutik**” - gårdens svinstall har blivit en westernbutik! Här finns allt i den genren för både barn och vuxna. Man kan även handla online.

Det sägs att den store skalden och biskopen **Esaias Tegnér**s älskarinna, den 30 år yngre Emili Selldén, kom från denna gården...

Vill Du handla eller bara njuta av blommor kan Du ta en titt in i **Kalvsviks handelsträdgård** som ligger här utefter vägen!

Snart dyker Ortsnamnet **Allatorp** upp. **Allatorp**, omnämnt redan 1314 då riddaren **Peter Jonsson Båt** bytte till sig

Allatorp mot Eda gård i Värmland. Släktena **Trolle** och **Stake** är andra ägare till gården. Enligt sägnen regerade den berömda **kung Alle** över Småland från en här belägen stor och mäktig kungsgård. Det gamla fästet låg strategiskt och vackert vid **Vederslövssjön**, fortfarande finns ruinerna kvar.

Vägen utefter Vederslövssjön är mycket vacker. Strax innan Osaby ligger på höger sida rester av **Tofta sockenkyrka**. Se kulturminnesskylten vid vägen. Ett **kors** syns tydligt från vägen. Missa inte denna vackra sakrala plats!

Ödekyrkogården är den mest **ålderdomliga** i sitt slag inom Växjö kyrkliga samfällighet. Den vackra **mossbeklädda stenmuren** lades om 1750. Platsen är som gjord för meditation! Tofta socken var under tidig medeltid Växjö stifts minsta socken med 13 gårdar. Kyrka fanns här 1341 - 1700-talets slut, 1783 förklarades den ”svag och bräcklig”. En beskrivning från 1758 berättar att kyrkan var 13 meter lång, 7 meter bred och försedd med kor, sakristia, vapenhus och klockstapel, en klocka göts 1732. Kyrkan var rödfärgad samt tjärad. Under sakristian fanns en gravkammare för ätten **Ulfsax** på Osaby, den syns än idag som en fördjupning mitt i kyrkgunden.

Du fortsätter cykelfärden och snart är Du framme vid **Osaby säteri**. Inbäddad i frodig grönska i ett mjukt och vackert landskap med färbetad ängsmark, har gården anor från tidig medeltid. Men att människor har levt här för minst 2000 år sedan visar de **fornminnesfynd** som gjorts, uthuggna skålgropar finns på flera block och hållar inom odlingsmarken. Dessa gropar tros ha använts som någon sorts kult under brons- och järnåldern. I **Ekebacksängen** kan man

även se spår av medeltida åkersystem med terrasser och åkermark.

1964 donerades Osaby av dåvarande ägarna, systrarna **Ingeborg** och **Stina Thörne**, till **Svenska naturskyddsföreningen** med förbehållet att gården skulle drivas i en anda av vilt- och naturvård. Deras, far, medicinprofessor **Frans V. Thörne** från Lund, köpte Osaby 1936. Systrarna, som ärvde gården vid faderns död 1949, förblev ogifta och levde troligen ett olyckligt liv - båda tog sina liv på Osaby. Ingeborg gick ner sig i Osabysjön, Stina meddelade sin advokat att hon tänkte ta saken i egna händer och ta livet av sig och inte bli ett offer i vårdsystemet. I ett rum indränkt med den legendariska parfymen ”1411”, insomnade sedan Stina för gott.

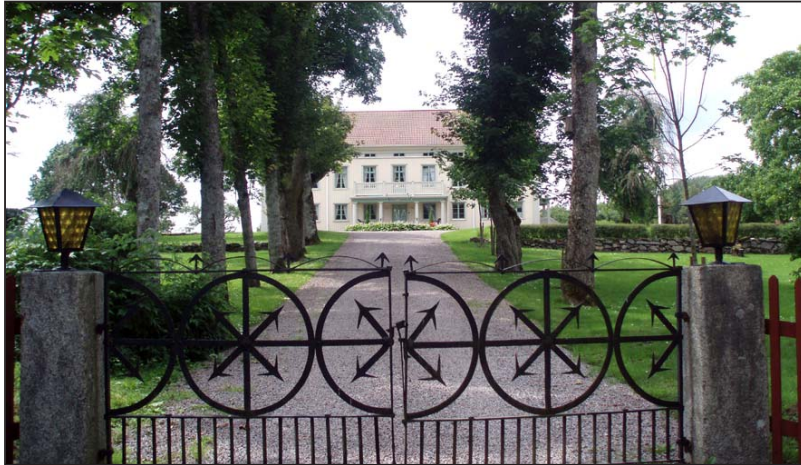
1995 bildades föreningen **Smålands Natur** som idag ansvarar för skötseln av Osaby. Sedan 1994 är nästan hälften av gården **naturreservat**. Jordbruket är ekologiskt. Broschyr finns med karta över strövmråden i de vackra omgivningarna.

Osaby bjuder också på **naturupplevelser** i form av bad, fiske, guidade vandringar i naturreservatet samt en örtagård.

Det kan nämnas att även här drabbade **stormen Gudrun** skogen hårt. På 68 hektar av reservatsmarken har länsstyrelsen bestämt att ca 10 000 kubikmeter nedblåst skog, främst gammal granskog, ska ligga kvar – allt enligt den skötselplan som finns sedan 1994 då reservatets bildades. Detta för att öka mängden död ved, som många - ibland hotade - insekter, mossor och lavar ”lever” på, vilket gynnar även fågellivet.

Lägg märke till den vackra gamla lönnallén som leder fram till herrgården!

Osaby herrgård med den ståndsmässiga allén och de vackra smidesgrindarna, har ett underbart läge vid Osabysjön. I huvudbyggnaden, som uppfördes i mitten av 1800-talet, kan man hyra in sig som gäst, vare sig man vill konferera, ha fest eller bara äta och bo.

Arbetarbostaden med vällingklockan, Osaby herrgård.

Nuvarande **huvudbyggnad** uppfördes 1851-52 efter ritning av dåvarande ägaren, och kanske den mest färgstarke ägaren under gårdens historia, generallöjtnanten **Erland Hederstierna** (mer om honom lite längre fram i historien).

Orangeriet, en pärla troligen från tidigt 1800-tal, har återställts och fått ett byggnadsvårdspris 2006. En genomgripande renovering av huvudbyggnaden genomförde dåvarande ägaren, Frans V. Thörne, i mitten av 1930-talet.

Till höger om allén ligger den gamla **arbetarbostaden**, där 2-3 familjer bodde, bland annat kusen. På taket hänger fortfarande vällingklockan. Det lilla röda huset där bakom var **jägarbostaden**. Även en **silversmedja** finns här, som har öppet vid förfrågan.

Det är populärt att **hyra Osaby** för fester, bröllop, julbord, konferenser mm. Här finns också övernattningsmöjligheter, drygt 50 bäddar, i Svenska Turistföreningens (STF) regi.

I december ordnas **julbord** och då spelas det upp ett stycke verklig historia som utspelat sig på gården under något av århundradena. T ex kan det handla om vad som hände på **”fru Kerstins tid”**, på 1500-talet. Hon hette egentligen Kristina, var en begåvad och intellektuell kvinna, som ärvt gården av sin mor. Hon var också duktig i läkekonst men anklagades för att vara en **trollpacka**, något som alltid straffades med döden. Vid ett tillfälle anklagades hon av **Johan III** för att genom sin trolldom haft livet av en av hans utomäktenskapliga döttrar. Hon friades då 13 stycken adelsdamer gick i god för henne.

Osaby nämns redan 1403 då godset togs i pant av riddaren **Erland Knutsson** på Vederslöv. Först i ägarlängden till Osaby står väpnaren **Gudmund Grönalöv**. Ett

grönt löv finns i hans adliga **sköldemärke**, kanske var han en naturälskare som låtit den frodiga grönskan kring Osaby inspirera honom till valet av adelsmärke?!

Släkten Grönalöv var gårdens ägare till 1560, när ”fru Kerstin” gifte in sig i **ätten Ulf sax**, som kom att äga Osaby fram till 1720.

Det finns också mörka inslag i **Osabys historia** och de människor som styrt och ställt på gården.

1542 plundrade och brände bondeledaren **Nils Dacke** gården, dyrbarheter i form av smycken och andra silverföremål hittades i en **skattgömma** hos Dackes vänner borta i Högsby socken i Kalmar län. Dessa kunde återställas till f d gårdsägarinnan, **Sestrid Gudmundsdotter**, vars dotter (fru Kerstin) var gift med den förste Ulf saxen på Osaby, ryttmästaren **Lindorm Ulf sax**, som sedermera stupade vid Axtorna 1565 under Nordiska sjuårskriget.

Med något avbrott hade medlemmar av släkten **Ulf sax** gården i sin ägo 1560-1720. Vilt leverne och **ond bråd död** i kretsen kring Ulf saxarna finns att läsa om i domböckerna. Den mest beryktade är **Lindorm Ulf sax d.y.**, eller ”Junker Lindorm” som han oftast kallades, som var Osabys herre under tidigt 1600-tal. Han var äldst av fyra syskon. Med en mor anklagad för **mord** på en student på gården och senare avrättad för förräderi, fadern död i **landsflykt** i Polen, morfadern en hårdför fogde med mycket blod på händerna, en farmor som var beryktad **trollkona** (fru Kerstin) och en farfar, ryttmästare L. Ulf sax, **kung Johan III:s** bäste ryttare men med ett rykte som förtegs - kan man kanske mildt uttryckt påstå att den här blandningen av **arv och miljö** inte gav de bästa förutsättningarna för ett bra liv för

Junker och hans tre syskon. Alla fyra var minderåriga när familjen splittrades. Kanske är det "Junkerns" själ som inte får ro – eller är det systerarna Thörnes - det händer än i dag märkliga saker i herrgården!

Lindorm "Junkern" Ulf sax gifte sig före 1611 med **Catharina Stråle af Ekna** (död 1635) och fick med henne 9 barn.

Junkern stod flera gånger inför häradsrätten ("en oärlig man och skälm"), för hot, ärekränkning, våld och mord. Han avrättades för anstiftan till mord på underfogden **Sven Bosson** i utmarkerna av Stenslanda, 1638. Lindorms sista bön var att bli lagd i vigd jord och inte grävas ner på galgbacken bland vanliga ofrälse brottslingar. Han jordades i **Ulf saxarnas grav** i Växjö domkyrka. En bror till Sestrin var dekan vid Växjö domkapitel, en möjlig förklaring till **gravkoret**, som ligger längst österut i södra sidoskeppet .

En av hans söner, **Anders Ulf sax**, gick också en bråd död till mötes 1631, när han blev ihjälstucken vid ett krogslagsmål i Växjö.

En dotter till "Junkern", **Kristin Ulf sax**, gifte sig med skotten **William Man**, som vid 32 års ålder kom som kapten till Smålandsregementet i Kalmar. Han blev den förste kompanichefen för Kinnevalds kompani under det nyuppsatta **Smålands Storregemente** från 1616. Han beviljades avsked 1621 efter att ha mist ett öga vid fästningsanfallet mot Riga samma år. Han slogs ihjäl hos byfogden i Växjö av ett par förolämpade bönder, år 1632/-33.

Ett par decennier senare inrättade **Per Ulf sax** ett nytt gravkor i **Tofta lilla församlingskyrka** vid Osaby, på vägen mot Kalvsvik (där Du redan har varit). Osabyättens gravkor i domkyrkan var vanvårdad så Per Ulf sax begärde att den skulle avhysas för framtida bruk.

Under 1700-talet gick gården till försäljning flera gånger. Släkter som **Iflander, Silversparre** och **Bråkenhielm** blev ägare. 1786 köptes Osaby av generalmajoren och landshövdingen **Salomon Hederstierna** och hans hustru **Johanna von Otter**, som också ägde Stjernviks säteri. År 1800 övertog sonen **Erland Hederstierna** och hans maka **Maria Sofia Wrangel von Brehmer**, Osaby. De drev gården i 56 år. Erland var en stor krigsman och deltog i ett flertal krig ute i Europa och efterlämnade ett berömt och aktat namn i historien om Sveriges sista krig, 1804-1810. Var Erland Hederstierna än var sägs det att han visade mod, kallblodighet och rådgighet. Han delade alla fältlivets mödor och umbäranden med sina soldater.

Under tiden Erland Hederstierna var i fält sköttes gården på ett berömvärdt sätt av frun, Maria Sofia. När hon dog, 1841, instiftade Erland H. en donation till hennes minne, den s k "**midsommarsäden**", vilken varje år på Maria Sofias födelsedag delades ut till behövande i församlingen.

Erland Hederstierna var också oerhört **omtänksam** mot sina trogna, arbetsamma torpare. I ett testamente begärde han att om torparna p g a missväxt, olyckor eller många barn kom i större skuld till gården, skulle överskottet skrivas av om de var"skyldiga mer än ett gångbart kovärde".

Erland och Maria Hederstierna fick fem barn. Dottern **Anne-Marie, "Ami"**, gifte sig med friherren **Jacob W. Bennet**, fick en son men blev änka vid 33 års ålder efter bara tre års äktenskap. Hon dog 69 år gammal år 1877. Sonen **Wilhelm Bennet** och hustrun **Sophie** kom att överta Osaby och driva den till sin död 1916. Eftersom deras båda döttrar förblev ogifta sattes det därmed punkt för den långa adelsepoken på

Osaby. Osaby såldes 1917 till ett konsortium av bönder och sågverksägare.

Cykla nu vidare på den lilla vägen **mot Tävelsås**, den väg, som tidigare nämnts och som kallades för "**Kalavägen**"! Strax innan Du kommer tillbaka till Tävelsås ser Du skylten "**Galleri Tallhyddan**". Hos det lilla företaget **GlasDeco** på gården Tallhyddan kan du se, köpa men även beställa, personliga och vackra handslipade och handgraverade unika glaspjäser, smycken mm.

VÄXJÖ KOMMUN Informationsavdelningen

Text: Ingela Bernstein-Svensson
2008/2009

Med reservation för ev. ändringar.

Omslagsbild: Osaby säteri, herrgården.

Källor: Bygdens folk, hembygdsskrifter
facklitteratur, tidningsartiklar mm.

Eftertryck förbjödes.

Praktiska upplysningar:
(med reservation för ev. ändringar)

Lidhems Vårdshus

(vid golfbanan, f n stängt, maj-09)
Tel. 0470- 336 61

www.lidhemsvardshus.com

Upplys. om öppethållande även genom
Tingsryds turistbyrå, tel. 0477-441 64.

Hembygdsgården i Kalvsvik

www.kalvsvik.se

Osaby säteri

Tel. 0470-77 60 27

www.osaby.snf.se

Galleri Tallhyddan, GlasDeco

Tel. 0470-682 25

www.glasdeco.se